

תולדותיו וגלגוליו של המאמר "ריהטא דחקלאי" בענין דרכי פסיקת ההלכה של מרן הראי"ה קוק זצ"ל

פעולות הראי"ה לחיזוק והרחבת גבולי חכמת התורה
לבד מנקיטת פעולות מקומיות הקשורות בהנהגת צאן מרעיתו, עת כיהן הראי"ה במשרת
רבנותו הראשונה בעיירה הליטאית זיימל, כבר הביט הוא אל המרחב, אל מחוץ לגבולות
הקהילה, ויזם פעולות לחיזוק והרחבת גבולי חכמת התורה בקרב ישראל.
רק בן כ"ב שנים היה, וכבר נטל את מושכות ההנהגה הרבנית, כפי שדרשו זאת ממנו
במפגיע, שלושה ענקים שבדור: האחד, הגאון הגדול הישישי, רבו מילדות ונערות, הרב ר'
ראובל'ה הלוי לעווין מדגנבורג. השני, מרן ה"חפץ חיים", והשלישי: חותנו הגאון האדר"ת,
רבה של פוניבז'.

בימי משרת רבנות זו הוציא לאור את הספר המקורי "חבש פאר", "לעורר האהבה למצות
תפילין... להציל ממכשול ולזכות את הרבים". הוצאת הספר לוותה במסע דרשות בבתי-כנסיות
ובבתי-מדרשות, בהן נשא דברים לפני הקהילות בדברי נגידיים ביקר מצות תפילין כתיקונה,
ובשבחה. אז גם החל כותב את חיבורו הגדול על האגדות "עין איה", והימים הללו היו גם
הימים בהם החל לפעול להוצאת ש"ס קטן עם ביאורים צמודים על הדף, רעיון שברבות
הימים, כעבור כשלושים שנה יקרום עור וגידים בצורת המפעל הגדול "הלכה ברורה וברור
הלכה", שבני הישיבות נהנים ממנו עצה ותושיה בעצם ימינו אנו. אמנם, לכל המפעלים
החשובים הללו קדמה יוזמה ברוכה אחרת, כללית יותר.

יוזמת הוצאת ה"עיסור-סופרים"

עוד טרם שנתמנה לרב העיירה, בהיותו אברך צעיר, סמוך על שולחן חותנו, רבה של
פוניבז', מרן הגאון האדר"ת זצ"ל, הגה הראי"ה רעיון גדול, למילוי הצורך, שהיה מורגש מאד
בימיו, להקים מסגרת אשר בה יתרכזו פסקי-ההלכה של גדולי הדור, הנפסקים בכל יום. כך
ייסד האברך-הרב הצעיר "בית לספרות הרבנית, הספרות התלמודית הקדושה, בסגנון אשר
יערב לחיך בני הדור". עידוד רב ליוזמה חשובה זו, קיבל מחותנו. הסכמה וברכת הצלחה קיבל
אף מרבו המופלג בשנים הנצי"ב מוולוז'ין, שאמנם בתחילה חשש מאיבוד זמנו היקר של הרב
הצעיר, אך לבסוף נתרצה לו, כשהובטח לו שיהיה מי שסייע בידי הרב בחלק הטכני.

הקובץ הראשון של ה"עיסור-סופרים", פרי מחשבת רוחו של הראי"ה, שהיה כפי עדותו של עורכו ("מעריכו"), ל"עול כבוד" עליו, יצא לאור מתוך "אהבת אמת הנסועה בלבי, ב"ה, לבני עמי ואחי". את תוכנית הראי"ה במגמת הקובץ, לומדים אנו מהקדמתו העניפה שלו, העורך, "שער הסופר". ולימים יספר (בהקדמתו למאמרו "ריהטא דחקלאי" ובשלהי המאמר עצמו), כי מחשבתו היתה, "לזכות הרבים בכמה דברים טובים ומועילים לתורה ולתעודה"; "הנה עיני כל חכמי לב רואות כמה גדול ונכבד הוא היסוד הנאמן שהיה בדעתי העניה בענין עריכת ספר ה'עיסור-סופרים', שעיקרו היה לשם זה התכלית של בירור הלכה ברורה המזדמנת חדשים לבקרים על פי רוב דעות של גדולי הדור החיים אתנו, יוסיף השי"ת על ימיהם ימים".

הקובץ חולק לכמה מחלקות, ועל רובם באו הערות של הראי"ה. גדולי הדור מן השורה הראשונה מסרו מאמרים יסודיים ומהם ושכמותם גם הסכימו על הקובץ. כך הוגשם הרעיון, ההגוי כבר בימי כהונת העורך כרבה הצעיר של זיימל, בהוצאת חלק א וחלק ב. חלק ג לא יצא לאור, אף שערוך ומוכן היה, משום התרחשות האסון הפרטי שפקד את בית הראי"ה, במות עליו אשת-נעוריו ואם-ביתם התינוקת.

הוצאת הקובץ לא היתה כדאית מבחינה כלכלית לעורכו, ולא הרב היה מי שנהנה מההכנסות², אך בהחלט עוררה הדים גדולים ועצומים, שכן זה היווה אכסניא לדבריהם של גדולי הדור, שלא רק שאי-אפשר היה להתעלם ממנה, אלא גם המריצה עוד ועוד את דרך הכתיבה והפסיקה אצלם. אף שנבלמה התוכנית הגדולה להמשך המפעל, ההדים כבר יצאו על פני תבל. רבים מאלו ניתן לשמוע מתוך שורות הכותבים אל הראי"ה באותם ימים (ראה "אגרות לראי"ה") ובמכתבי גדולים אל חותנו-של-עורך, הגאון האדר"ת זצ"ל, שלימים נדפסו חלקם באכסניות שונות³.

יוזמת ה"חח"ם" בעל ה"שדי-חמד"

כעשור לאחר הוצאת ה"עיסור-סופרים", עוד לא נס ליחו של הקובץ בעיני גאון ארץ-ישראלי ישיש ונערץ, לימים רבה של חברון, אך אז רבה של העיר קראסובאזאר שבקרית החכם ר' חיים חזקיהו מדינ', המכונה "חח"ם", הידוע כעורך האינציקלופדיה ההלכתית "ש"ך-חמד". והנה בא הוא בדברים לפני הראי"ה, שעכשיו כבר היה לרבה של בויסק הלאטוית, בכותבו כי מתכוון הוא להדפיס באחד מכרכי האינציקלופדיה שלו את המאמר

2. בשנת ה'תרס"ב, בשלהי כהונתו ברבנות בויסק, כשבכוונת הראי"ה היה להוציא ספרים שלו בהלכה ובאגדה, הזהירו חותנו לשעבר, הגאון האדר"ת, באותו זמן כבר רבה של ירושלים, במכתב ששלח אליו: "...אבל העיקר בכל זה שלא ידפיס בעצמו, לא בהגדה ולא בהלכה, וכבר ראה פעולותיו בה'עיסור-סופרים' רחבש פאר, אשר לזולתו היה עסק טוב ושמן, והוא הפסיד עוד משלו ל"ע", אגרת מיום כ' באדר ה'תרס"ב, אגרות האדר"ת ש"ב אדר ה'יקר", אגרת ח, עמ' פג.

3. עוד על הוצאת ה"עיסור-סופרים" ראה בספריו של מו"ר הרב משה צבי נריה זצ"ל: שיחות הראי"ה פרק יב, ט"ל הראי"ה עמ' עז-פג, רמז-רנב, שיד-שטו, חיי הראי"ה עמ' סז. ושרי המאה לרב מימון חלק ו עמ' 255-257.

4. ירושלים ה'תקצ"ג - חברון ה'תרס"ה.

"זוהר אור בהיר", אשר נדפס ב"עיתור-סופרים" חלק א, בצירוף הקדמה שלו משלו עצמו. בקשתו היא, אם יחפץ הראי"ה, שהיה עורך ה"עיתור-סופרים" ושאלו נדפס המאמר הזה, להוסיף דברים משלו ביחס למאמר הנ"ל.

לא בכדי באה הפניה הזו לפני הרב. שכן, כבר ב"עיתור-סופרים" עצמו, עורכו הראי"ה סימן ארבע פעמים אותיות ("סעיפים קטנים" א-ד), המסמנות להערותיו שלו על המאמר, שנדפס בשלהי הקובץ במדור מיוחד הנקרא "לשכת הסופר". חלקה הראשון של הערה א נדפס בקובץ א, המשכה וכן הערה ב נדפסו בקובץ ב. הערות ג-ד לא נדפסו כלל. אלו צריכות היו להיות נדפסות בקובץ ג שכאמור לא יצא מעולם.

הראי"ה אכן נעתר לבקשת החת"ם⁵ ושלח את דבריו המכוונים ביחס אל המאמר "זוהר אור בהיר", בצירוף מכתב הסבר על אופן כתיבת הדברים אשר הוא שולח ותולדותם. החת"ם הדפיס בתוך ה"שדי-חמד" שלו את הקדמתו שלו הנקראת "איל"ה" ("אימרא יאה לגדולי הדור") שלוחה, את המאמר "זוהר אור בהיר", ואת דבריו של הראי"ה שנקראו בשם "ריהטא דחקלאי"⁶ ואת הקדמת הראי"ה לדברי עצמו. דברי הראי"ה אינם אלא פיתוח דבריו שבשתי הערותיו שב"לשכת הסופר", וכן נוספה הערה ג. הערה ד לא נדפסה גם בהודמנות זאת.

*

מענין להזכיר שבמאמרו על הגאון ר' יעקב משה חרל"פ זצ"ל, עתיד לספר הרב צבי יהודה זצ"ל (נדפס בספר "לנתיבות ישראל" חלק ב): "כאשר הופיע המאור הגדול והקדוש [מין הראי"ה] על פני אדמת-חיינו, נדבק אליו הגרי"מ זצ"ל, 'כאשר ידבק האזור אל מתני איש'. עוד מרחוק, ממרחקי הזמן וממרחקי המקום, מתוך ראשית ההופעה של הדרכות-התורה אשר ב'עיתור-סופרים' ו'שדי חמד' ('באר בשדי', 'ריהטא דחקלאי'), נמשכה נפשו בעבותות-חמדה פנימיים אל מול פני המאור המקורי".

המאמר "זוהר אור בהיר" וזהות מחברו

המאמר "זוהר אור בהיר" נדפס בעילום שם מחברו העניו, לבקשתו כמובן, בשתי האכסניות, הישנה כחדשה⁷. את זהות המחבר גילה מרן הרצי"ה קוק זצ"ל, ובמהדורת צילום של

5. אגרתו של החת"ם אל הראי"ה נדפסה ב"אגרות לראי"ה" מהדו"ב סי' טו וב"ט"ל הראי"ה" עמ' רמח-רן.
6. השניים עמדו תדיר בקשר מכתבי. ראה "משפט כהן" סימן קמו (עמ' שמ) הערות ל"שדי-חמד" (ב'חיי הראי"ה" עמ' סו-סז נמסר שהעבירן לבעל ה"שדי-חמד"). בסימנים קעו, קצא, רכו, אף מביא דברים מספר "שדי-חמד", וכן ב"עזרת כהן" סימן קי וב"אורח משפט" אורח-חיים סימן קיד. בעלות הראי"ה ארצה, ליפו, בשנת ה'תרס"ד, שנה טרם פטירת החת"ם, כיבדו גאון ישיש זה, בשלטי חוצות של "ברוך הבא", ראה בספר "חיי הראי"ה" עמ' סו-סח.
7. על פי ברכות לו, ב "אמר רבא: האי ריהטא (רש"י: "הוא חביץ קדרה") דחקלאי (רש"י: "בני כפר") דמפשי ביה קמחא - מברך בורא מיני מזונות...".
8. המאמר נדפס בשלישית (והפעם תוך גילוי שמו של המחבר) בקובץ "כרם החסידות" חלק ד, ירושלים ה'תשמ"ז, עמ' יז-כג. אך שם תוך סיפור מקום המאמר הזה בראשונה, לא הוזכר שם משפחתו של העורך, מרן הראי"ה, ולכן יש שלא ידעו לזהותו כמרן הראי"ה קוק זצ"ל. כן נכתב שם בהקדמת העורכים כי האדרת"ה היה הוגה הרעיון של הוצאת ה"עיתור-סופרים", אמנם כאמור, הראי"ה הוא שהגה את הרעיון. כמו

ה"עיסור-סופרים" שיצאה לאור בירושלים ה'תשל"ד, נדפסו הערותיו הקצרות של הרצי"ה, ובהן מתגלה הסוד הכמוס. מו"ר הרב משה צבי נריה זצ"ל מגלה זאת אף הוא בספריו: "ט"ל הראי"ה" עמ' רן (וראה שם עמ' פב), "חיי הראי"ה" עמ' סו, "ליקוטי הראי"ה" א, עמ' 182. גם בספר "יחס טשרנוביל-רוזין" פרק לא, הערה ה (עמ' 142) נתגלתה זהות המחבר. אמנם נראה שהראשון שגילה זאת היה הרב-השר יהודה-ליב הכהן פישמן-מימון ז"ל בספרו "שרי המאה" חלק ו עמ' 256.

המחבר הוא האדמו"ר, הגאון בתורה, הצדיק המפורסם, נערץ לחסידיו, הרב ר' זאב ב"ר יוחנן טווערסקי [=טברסקי] זצ"ל (ה'תרי"א-ה'תרצ"ו) מרחמיסטרביקה [=רחמיסטריווקא], מחוז וואהלין שבאוקריינא, ב"ר מרדכי מטשרנוביל. הגאון ר' זאב טברסקי הוא חמיו של הרב ר' חיים מאיר ב"ר ישראל הגר (ה'תרמ"ח-ה'תשל"ב), לימים (מה'תרצ"ו) האדמו"ר מויז'ניץ, בעל ה"אמרי-חיים" ומייסד שיכון ויז'ניץ בבני-ברק⁹. בקריאת שם זה למאמר של הרב טברסקי, רמז הראי"ה בראשי-תיבות לשם המחבר ושם אביו: ז'והר א'ור ב'היר"ר - זאב בן הרב ר' יוחנן.

מטרת המאמר הפרוגרמטי "זוהר אור בהיר", להציע רעיונות שיהיו את תשתיתו של המדור המרכזי שב"עיסור-סופרים" הנקרא בשם "פעלים לתורה". מחבר המאמר מקנא מאד לכבודם של גדולי הדור החיים, והמנוחים שקדמו להם בדורות קודמים, ומדגיש שעל מורי ההוראה הבאים לפסוק הלכות, לנהל את דרכם באופני זהירות רבים, שיסוד כולם הוא הכנעה לפני הגדולים מהם בחכמה ובמנין והקודמים להם בסדר הדורות. הוא משרטט כמה אמצעי זהירות שחובה לדעתו לנקוט בהם אליבא דהלכתא כשבא מורה הוראה לפסוק¹⁰.

במאמרו "זוהר אור בהיר", מציע הגאון ר' זאב טברסקי לפני העורך, כמה רעיונות:

1. לכלול במדור המרכזי "פעלים לתורה", ליקוטי דינים מראשונים ואחרונים שלא נכללו בספרי מלקטים, בשאלות שכיחות למעשה, בצירוף הטעמים להלכות.

כן השמיטו את שם המאמר "זוהר אור בהיר" וקראוהו בשם "פעלים לתורה", ובמחילה, טעות היא בידם, שכן כאמור להלן, השם הזה הוא שם המדור המרכזי של ה"עיסור-סופרים" שאמור לאכסן מאמרים חשובים בנושאים מרכזיים, והמאמר "זוהר אור בהיר" הוא מאמר פרוגרמטי לאופן שצריך המדור "פעלים לתורה" להיות ערוך. (בקובץ "כרם החסידות" הנ"ל נעשה אי-סדר בדפי המאמר, וכך צריך להיות סדר הדפים שם: עמ' יז, יח, כ, יט, כב, כא, כג. גם כמה שורות נשמטו שם מדי פעם).

9. בפטירת אביו בה' בניסן ה'תרנ"ה, כחמש שנים לאחר הוצאת ה"עיסור-סופרים", הוכתר כאדמו"ר. כך בעת הדפסת מאמרו בשנת בתוך ה"שני-חמד" כבר היה אדמו"ר מכהן. באגרתו של הרב ר' יצחק גינסבורג ז"ל, מזכירו של מין הגאון ר' שמואל מוהליבר זצ"ל, אגרת סא, מאלול ה'תרנ"ו, מספר כי על "קול קורא" שערך מטעם "חובבי ציון" לתמוך בעניינם, חתמו "רבני וילנה, קאוונא ומרן שליט"א [הגרש"מ]. גם הרבי מרחמיסטרביקא".

10. על זה האחרון מסופר שלאחר שביקרו, הוא ושני אחיו, את הראי"ה בשנת ה'תרצ"ג, התפעלו: "כל קטע זוהר שהוכרנו, הקדים הוא אותנו וקרא אותנו כולו בלשונו בעל-פה" (ליקוטי הראי"ה א, עמ' 578).

11. בקובץ "כרם החסידות" חלק ד הנ"ל, מפנים אותנו מהדידי המאמר, למאמר אחר של האדמו"ר שנדפס בסוף ימיו בקובץ "קול תורה" תשרי-חשון ה'תרצ"ה, ובו דברים זהים למאמרו ב"עיסור-סופרים", וגם שם חרד הוא מאד לכבוד התורה ודרכי פסיקת מורי ההוראה, שעליהם לדעתו לכתוב ולפסוק בהכנעה מלפני הגדולים מהם והקודמים להם.

2. לבקר במדור הנ"ל ספרי פוסקים ושו"ם, בשאלות השכיחות למעשה, אולי לא כווננו נכון בפסקם.

3. מורי-הוראה, לפני שיפסקו, מוכרחים להכיר פוסקים קודמים בעניינים שבהם הם מתבקשים לפסוק.

4. כאן הגדיל להציע רעיון מהפכני, המעיד כמה החשיב את ה"עיתור-סופרים", וכיצד ראה בו את הבמה המרכזית והחשובה ביותר שתהיה בעולם הפסיקה התורנית של גדולי הדור. וכן מעידה ההצעה על ענותנותו העצומה, בחותרו להגיע לפסק הלכה מבורר, לאמיתתה המוחלטת של תורה, ובלי נגיעות ופניות אישיות. הרעיון הוא: שבמדור הנ"ל יוצגו שאלות לפני גאוני הדור, ויבואו בו תשובות וטעמים להן, לפי דברי פוסקים קדמונים, אם אמנם עסקו בשאלה זו. ולפני כן לא ישיבו פוסקי הדור לשאלות, פן יגלו שכבר קדםם גדול ופסק בשאלה זו. המשיב ב"עיתור-סופרים" לא יחתום את שמו. משיבים אחרים יגיבו, אף הם בעילום שם, וישאו ויתנו עד שיגיעו להלכה מבוררת ("כדי שאם לא כיון כהלכה, יהיה נקל בעיניו לקבל האמת ממי שאמרו ואפילו מקטן ממנו הרבה... ולא יחזק דבריו הראשונים ולא ישאר במחלוקת").

5. שיהיו במדור הנ"ל משיבים קבועים בשטחי מומחיות שונים, איש במקצוע שבו הוא מומחה ביותר: איסור-והיתר, גדה, דיני ממונות וכיו"ב, שכל מעיינו ועיונו הוא במקצוע זה.

הראי"ה מתייחס, כאמור, בארבע הערותיו, לשלוש ההצעות הראשונות. לשלוש ההערות הראשונות כאמור זכינו, אך לאורה של הרביעית לא זכינו. חבל מאד על כך, כי זו הוערה על ההצעה המרתקת ביותר מחמש הצעות האדמו"ר. חבל שאיננו יודעים מה היתה דעת הראי"ה על כך. אולם כפי שנראה בהמשך, הראי"ה ממילא אינו מחייב את הצורך המוחלט כל-כך של הפוסק להכיר את כל אשר נאמר לפניו, אך עדיין מעניין היה אם היה בונה את המדור המרכזי שלו "פעלים לתורה" באופן הכל-כך יוצא-דופן ומיוחד שהציע בהצעה זו האדמו"ר הגאון ר' זאב טברסקי. מכל מקום, ממה שיש בידינו, כך הן תגובות העורך, הראי"ה:

1) הוא תומך בדעת האדמו"ר שיש להעתיק הדברים עם טעמיהם. רק מברר שיטות הראשונים בזה, אם יש לדעת הטעמים של ההלכה כדי להורות בה. אגב אורחא מברר ערך לימוד התלמוד בימינו.

2) על ההצעה השניה, לבקר ספרי שו"ת ופוסקים, מגיב הראי"ה, כי לכתחילה על גדולי ישראל לעשות כן, אבל לא כל מורה-הוראה מחוייב לעשות כן, אם אינו בר-הכי או שאין זמנו פנוי לכך, ויכול לסמוך על הכלל ש"רוב מצויין אצל הוראה". אגב אורחא, דן דיון מענין, לפי מה קבעו חז"ל כללים שרירותיים שהלכה כתנא אחד מחבירו.

3) גם את תוקף ההצעה השלישית - שכשפוסק מורה-ההוראה, שיבדוק בשו"ת"ם שלפניו - הוא מקטין, באומרו שיש לדון בזה מדין ספק-ספיקא ספק: אם ימצא שדנו בכך לפניו, וספק אם ישנה דעתו מכח דעה אחרת.

יחסי הראייה והאדמו"ר מרחמסטריווקא

יחס ההערצה של הראי"ה אל האדמו"ר בא לידי ביטוי בעצם העובדה שבחר להביא ב"עיסור-סופרים" את דבריו ואת הקוים ששירטט לאופן עריכת ותוכני המדור המרכזי בקובץ "פעלים לתורה". וכה דבריו בדברי הקדמתו למאמר "זוהר אור בהיר" של האדמו"ר, בתוך ה"עיסור-סופרים": "הנה בהחלק העיקרי לתכלית ההלכה, הנקוב בשם 'פעלים לתורה', אשר כל ישעינו וחפצינו בו רק להגדיל תורה ולהאדירה, להורות לבני ישראל את המעשה אשר יעשו על ידי קיבוץ גאונים גדולים רבים שיתנו עדיהם... והנה האמת אגיד, כי החלק העיקרי הזה הוא העבודה היותר קשה להוציאה לפעולת אדם... ובתור מבוא להמקצוע הנשגב הזה, הנני מציג בזה דברי אחד קדוש-אלהים מכובד, גאון וחסיד, קדוש וטהור... הדברים היוצאים מפה קדוש ונאמרים בקדושה ובטהרה וברב חכמה, ישפיקו לי בתור מבוא ובקשה רבה מאת גדולי הגאונים... וגם על השאלות הרמות והנכבדות שהעיר עליהם הגאון הקדוש הזה, יחשפו אף הם את זרוע קדשם לחוות דעתם הקדושה. ואנו יודעים בטח כי הגאון הצדיק הזה ישמח מאד ויברך באהבה גם את כל הסותרים דבריו בצדק, ויען כי נושא דבריו הנפלאים הוא להאיר אור בהיר על דרכי ה'עיסור-סופרים' ותהלוכותיו...". וכן בהקדמה שבמאמר "ריהטא דחקלאי" הוא מגדיר את מטרת המאמר של האדמו"ר: "אשר הוא אור נוגה על דרך ההוראה, לברר וללבן דברים כשמלה, לדון ולהורות לשעה ולדורות, לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא רבתא, באורח נכון ובטוח מכל מכשול".

והנה התגלגלו הדברים כך, של"ג שנים לאחר עריכת ה"עיסור-סופרים", עת כיהן הרב כרבה הראשי של ארץ-ישראל, השתדל הוא מאד בעבור האדמו"ר - כפי שפעל אצל הנציב העליון הבריטי עבור רבנים רבים אחרים מאירופה - להוציא ממסגר אסיר ולעלותו לארץ-ישראל. לאחר פרעות ה'תר"ף שהיוו את פתיחת המאבק המזויין של הערבים ביהודים כפי שאנו מכירים אותו היום, היתה תגובת האנגלים שליטי הארץ: החמרה עם היהודים שכללה בעיקר את הגבלת העלייה היהודית. באותו הזמן התמסדה המהפכה הקומוניסטית שזה לה כבר ארבע שנים, וליהודי מזרח אירופה הכבושה בידי הקומוניסטים היה רע ומר.

וכך אמנם מוצאים אנו בראשונה מבין שתי אגרות שנשתמרו של האדמו"ר מרחמיסטריווקא אל הראי"ה, כי הוא מתחנן על נפשו ורוחו ("אגרות לראי"ה" מהדו"ב סימן רס): "ואבקשו בכל לשון של בקשה לרחם עלי ועל בני"; "ואין באפשרי לאיש יהודי שומר דת להיות כאן" - באוקראינה, מפני כפיית ממלכת הרשע הסובייטית. וראה על דבר הצלחת הרב בהצלחתו בשנת ה'תרפ"א, בספר "ליקוטי הראי"ה" למו"ר הרב משה צבי נריה זצ"ל, חלק א, עמ' 189". אגב, באגרת זו אל הראי"ה באו דברי הערצה: "להרב הכולל, מדברנא דארעא דישראל, הגאון המפורסם, ושבחים נוספים".

12. נדמה שעל כן ט"ס הוא בנרפס ב"אגרות לראי"ה", בתאריך הנקוב באגרת שנשלחה כביכול בשנת ה'תר"ץ.

13. ראה שם כל הפרק "למען הנתונים בצרה ובשביה", עמ' 318-289.

כך גם באגרת השנית ("אגרות לראי"ה" סימן שלז), מקיץ ה'תרצ"ד: "הרב הראשי לארץ-ישראל, הגאון המפורסם בקצוי תבל", שהיא אגרת "שנה טובה" אל הראי"ה, אשר הקדים את האדמו"ר בברכה שכזאת. באגרת באו ברמז דברי חיזוק לעמידתו האיתנה של הראי"ה לימין הנאשמים ברצח ארלוזורוב, מול ההנהגה הציונית והממשלה הבריטית.

האדמו"ר מרחמסטריווקא שמבוגר היה מהראי"ה בארבע-עשרה שנה, האריך ימים שנתיים נוספות לאחר פטירתו, והיה בין הרבנים, הדיינים והאדמורי"ם שחתמו בשלהי ה'תרצ"ה, על הכרוז שקרא ליום תפילה לרפואת "גאון הדור שבית-ישראל נשען עליו", עת כבר שכב הראי"ה על ערש דוי (ראה "ליקוטי הראי"ה" א, עמ' 469-468).

*

תוכן הבירורים שבמאמר "ריהטא דחקלאי"

- א. האם אסור להורות מהלכות פסוקות מבלי שידע טעם הדין.
- ב. אם יש לבדוק פסקי-דין וטעמיהם המובאים בספרי אחרונים, אם הצדק עימם, לפני שמורים מהם הלכה.
- ג. אם יש חיוב לפני שמורה הלכה, לבדוק בשו"תים לפניו אם כבר פסקו בשאלה זו.